

TRABZON ATATÜRK KÖŞKÜ

Gültekin Kâmil BİRLİK*

ÖZ

Gazi Mustafa Kemal Trabzon'a ilk ziyaretini 1924'te, ikincisini ise 1930'da yapmıştı. Çeşitli şehirlerde olduğu gibi, Trabzon'da da Gazi Mustafa Kemal'e 1931 yılında bir köşk ile bir ev hediye edildi. Atatürk, sadece 1937'deki üçüncü Trabzon ziyaretinde iki gün kaldığı köşkü beğenmiş ve köşk için "Trabzon Atatürk Köşkü" adını kullanmıştı. Bu kısa süre içinde köşkte önemli anlar yaşandı: Atatürk köşkten 11 Haziran 1937'de İsmet İnönü'ye gönderdiği yazıyla, çiftliklerini Hazineye bağışladığını duyurmuştu; Gece köşkte heyetlerle birlikteyken duyduğu mutluluğu da, "Hayatımın anımsayabildiğim en sevinçli dakikalarını yaşıyorum." şeklinde açıklamıştı. Atatürk İsmet İnönü'ye aynı gece gönderdiği telgrafında, duyduğu bu sevinci Meclise açıklanmasını istemiş ve "Trabzon Atatürk Köşkü"nde heyetlerle beraber geçirmekte olduğu "samimi hayatın devlet, hükümet ve millet iştirakinin en yüksek örneği olduğunu" yazmıştı. Atatürk'ün vefatından sonra köşk ve ev, kanuni varisi olan kız kardeşi Makbule Boysan'a kaldı. Önemli anların yaşandığı bu köşkü, Makbule Boysan'ın satmak için girişimde bulunması üzerine, Trabzon Belediyesi 21 Mart 1940'da, Atatürk'ün hatırasını yaşatmak üzere köşkü müze haline getirilmek için istimlâk kararı aldı. İstimlâk için yaşanan mahkeme sürecinden sonra, köşk ve ev 17 Nisan 1943'te Trabzon Belediyesi adına tapuya kaydedildi. Trabzon Belediyesi aynı ay başlattığı çalışmayla köşkü müze haline getirdi. 1974'te bahçesi büyük oranda küçültülmüş olan Atatürk Köşkü, günümüzde de müze olarak hizmet vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Trabzon, Atatürk Köşkü, Atatürk Müzesi, Makbule Boysan.

* Dr., E-posta: gkbirlik@gmail.com

TRABZON ATATÜRK PAVILION

ABSTRACT

Gazi Mustafa Kemal paid his first visit to Trabzon in 1924, and then in 1930. As it happened in other cities, in Trabzon, too, one pavilion and a house were given as a gift in 1931. Atatürk liked the pavilion in which he stayed for only two days in his third visit in 1937 and he used the expression "Trabzon Atatürk Pavilion" for it. In this short span of time, they had important moments: In this pavilion, Atatürk announced in a document he sent to İsmet İnönü in 11 June 1937 that he donated his farms to the Treasury. He gave expression to the happiness he lived on that particular night with the delegates as follows: "These are the happiest moments of my life." In the telegram that he sent to İsmet İnönü on the same night, Atatürk wanted İsmet İnönü to announce this happiness to the whole nation and wrote that "the sincere time he had with the delegates was the highest example of state, government and nation collaboration." After Atatürk's death, pavilion and the house were left to his legal heir, Makbule Boysan. On Makbule Boysan's attempt to sell this pavilion in which important moments were experienced, in 21 March 1940, Trabzon Municipality decided to expropriate it in order to convert it into a museum with the purpose of keeping Atatürk's memory alive. After the period of the court case for expropriation, the pavilion and the house, in 17 April 1943, were registered on the title deed in the name of Trabzon Municipality. Trabzon Municipality converted the pavilion into a museum with the process it started within the same month. Atatürk Pavilion whose garden was made smaller considerably in 1974 still serves as a museum today.

Keywords: Atatürk, Trabzon, Atatürk Pavilion, Atatürk Museum, Makbule Boysan

Giriş

Çeşitli şehirlerde Atatürk'e köşk veya evler hediye edilmişti. Bu kapsamda, Trabzon'da da Atatürk'e bir köşk ile bir ev hediye edildi. Trabzon'daki köşkün ve evin hediye edilmesi, Atatürk'ün bu hediye nasıl karşıladığı, Atatürk'ün köşkte yaşadıkları, köşkün Atatürk'ün hayatındaki önemi, Atatürk'ün vefatından sonra köşkte yaşanan gelişmeler ve Atatürk'ün hatırasını yaşatmak için köşkün müze haline getirilmesi konularında bir çalışma bulunmamaktadır.

Trabzon Atatürk Köşkü ile ilgili bilgi eksikliği sorunu, sınırlı sayıdaki "Atatürk ve Trabzon" isimli eserlerde de bulunmaktadır. Veysel Usta'nın "Atatürk ve Trabzon" isimli eserinde, Atatürk Köşkü ile ilgili bir bilgi

bulunmamaktadır.¹ Mahmut Goloğlu'nun "Atatürk ve Trabzon" isimli eserinde ise, Atatürk Köşkü ile ilgili oldukça az sayıda bilgi mevcuttur.² Hediye edildiği dönemi de kapsamına rağmen, 1930 ve 1940 yılları arasındaki Trabzon vilayet belgelerinden yola çıkılarak hazırlanan eserde de, Atatürk Köşkü ile ilgili bir bilgi yoktur.³

Yapılan bu çalışmayla, yukarıda sıralanan konulara cevap bulunması amaçlanmıştır. Çalışma tapu, mahkeme ve belediye kayıtları ile arşiv belgeleri esas alınarak hazırlanmıştır. Bu süreçte, basın ile yaşananlara tanıklık edenlerin anlatımlarından da yararlanılmıştır. Çalışmanın kapsamı, köşkün Atatürk'e hediye edilmesinden, köşkün Atatürk için müze haline getirilmesine kadar olan süreçte yaşananlar ile sınırlanmıştır.

Gazi Mustafa Kemal'e hediye edilen evler hakkında yapılan bir çalışmaya göre, Bursa Belediyesi tarafından 1923'de Bursa'da, Samsun Belediyesi tarafından 1924'de Samsun'da, Erzurum İl Özel İdaresi tarafından 1926'da Erzurum'da, Diyarbakır Belediyesi tarafından 1926'da Diyarbakır'da, İzmir Belediyesi tarafından 1927'de İzmir'de, Konya Belediyesi tarafından 1927'de Konya'da, Trabzon İl Özel İdaresi tarafından 1931'de Trabzon'da, Antalya'da ve İstanbul Belediyesi tarafından Florya'da, Gazi Mustafa Kemal'e köşk veya evler hediye edilmişti.⁴

Trabzon'da verilen hediyeleri incelemeyen önce, Gazi Mustafa Kemal'e hediye edilen bu köşk ve evler hakkında kısa bilgiler vermek uygun olacaktır. Bu köşk ve evler içinde, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da kalmış olduğu ilk üç evin özel bir önemi bulunmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa 14 Mart 1916'da 16'ncı Kolordu Komutanı olarak Diyarbakır'a geldiğinde⁵ Saman ve Pamuk Köşk'lerinde kalmıştı.⁶

¹ Veysel Usta (Haz.), **Atatürk ve Trabzon (Fotoğraflar-Belgeler-Demeçler)**, Serander Yayınları, Trabzon, 1999.

² "Bu eserdeki bilgiler birkaç cümle ile sınırlıdır. Eserde, köşkün Trabzon İl Özel İdaresince Maliye Hazinesinden 2 Mayıs 1931'de satın alındığı (Aşağıda açıklanan tapu kayıtlarına göre bu tarih 6 Mayıs'tır.), Vilayet Daimi Encümenliğinin 18 Mayıs 1931 günü kararı ile Mustafa Kemal Paşa'ya hediye edilip tapuya kaydedildiği açıklanmıştır (Hediye ediliş ve tapuya kayıt tarihleri aynı gün olarak belirtilmekle birlikte, aşağıda verilen tapu bilgilerine göre, Vilayet Daimi Encümenliği 18 Mayıs 1931'de hediye kararı almış, köşk 16 Haziran 1931'de Gazi Mustafa Kemal adına tapuya kaydedilmiştir.). Eserdeki diğer bilgi de, Makbule Boysan'a kalmış olan köşkün, Belediye tarafından kamulaştırılarak, 1943 yılında müze yapıldığına ilişkindir." Mahmut Goloğlu, **Atatürk ve Trabzon**, T.C. Trabzon İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Yayınları, Trabzon, 1981, s. 71, 86.

³ İsmail Kansız, M. Volkan Canalıoğlu, Veysel Usta (Yay. Kurulu), **1930-1940 Yılları Vilayet Belgelerine Göre Trabzon**, Künyesiz, Tarihsiz.

⁴ Mehmet Önder, **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1988, s. 27, 31, 32, 34, 38, 41, 43, 44, 53, 59.

⁵ **A.g.e.**, s. 38.

Diyarbakır Belediyesi 5 Nisan 1926'da, hem Gazi Mustafa Kemal'i fahri hemşerileri olarak açıkladı, hem de Semanoğlu Köşkü'nü kendisine hediye etti.⁷ Anadolu'da ilk kez kaldığı bu köşkün, Mustafa Kemal Paşa için önemli bir yer olduğu söylenebilir.

Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da 9'uncu Ordu Müfettişi olarak Samsun'a çıktığında, bir hafta süreyle "Mıntıka Palas"ta kalmıştı. Gazi Mustafa Kemal 20 Eylül 1924'te Samsun'a ikinci kez geldiğinde, Mıntıka Palas Belediye tarafından kendisine hediye edildi.⁸ Milli Mücadeleyi başlatmak üzere, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya çıktığında kaldığı ilk yer olması nedeniyle, bu evin onun için önemli olduğunu söylemek mümkündür.⁹

3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa, askerlikten istifa ettiği 9 Temmuz 1919 ile Erzurum Kongresi'nin açıldığı 23 Temmuz 1919 tarihleri arasındaki bir günde, Erzurum'a beraber geldiği arkadaşlarıyla birlikte bu eve taşınmıştı. Erzurum Kongresi de dâhil olmak üzere, Erzurum'da bulunduğu sürenin büyük bir bölümünde kaldığı bu evin, Mustafa Kemal Paşa'nın hayatında önemli bir yer tuttuğu açıktır.¹⁰

Erzurum Vilayeti Meclis-i Umumisinin (Genel Meclisinin) 31 Aralık 1925 tarihli toplantısında, bu evin Gazi Mustafa Kemal'e hediye edilmesi kararı alınmıştı. Ev, Erzurum Vilayeti İdarei Hususiyesinin (Özel İdaresinin) 8 Şubat 1926 tarihli tezkeresi gereğince, Gazi Mustafa Kemal Paşa adına tapuya kayıt edildi.¹¹

Hediye edilen diğer köşk ve evler hakkında da kısaca aşağıdaki bilgiler verilebilir. İlk hediye Bursa'daki bir köşktü. Gazi Mustafa Kemal Bursa'ya ikinci kez 20 Ocak 1923'de gelmişti. Gazi Mustafa Kemal'in 20 Ocak'ta kaldığı Çekirge'deki bu köşk, Bursa Belediyesi tarafından kendisine hediye edildi.¹²

⁶ Kadri Kemal Kop, **Atatürk Diyarbakır'da**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s. 46, 47.

⁷ Önder, **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**, s. 38. "Hediye edilenin Semanoğlu Köşkü'nün adı, 1938 tarihli eserde 'Saman Köşkü' olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu eserde, Diyarbakır Belediyesi tarafından bu köşkün satın alındığı ve hediye edilmek için yenileştirildiği bilgisi de verilmiştir." Kop, **a.g.e.**, s. 46, 52.

⁸ Önder, **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**, s. 44.

⁹ Samsun, Erzurum ve Trabzon'da Gazi Mustafa Kemal'e hediye edilen evler için bakınız: Gültekin Kamil Birlik, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı", **Belleten**, Cilt: LXXVIII, Sayı: 282 (Ağustos 2014), s. 793-796.

¹⁰ Detaylı bilgi için bakınız: Gültekin Kamil Birlik, "Atatürk'ün Erzurum'daki Evi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXIX, Sayı: 86 (Ankara 2013), s. 29-33, 50.

¹¹ **A.g.m.**, s. 38.

¹² Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s. 95.

Gazi Mustafa Kemal, İzmir'e ilk kez geldiği 10 Eylül 1922'de ve ikinci kez geldiği 27 Ocak 1923'te Muammer Bey'in (Uşaklıgil) köşkünde kalmıştı. Gazi Mustafa Kemal daha sonraki İzmir'e gelişlerinde, bir ara otel olarak kullanılmış olan, deniz kenarındaki Naim Palas'ta misafir edilmişti. Bu ev İzmir Belediyesi tarafından satın alınarak, 1927'de Gazi Mustafa Kemal'e hediye edildi.¹³

Gazi Mustafa Kemal'in Konya'ya ilk kez geldiği 3 Ağustos 1920'de kaldığı vali konağı, Konya Belediyesi'nin 1927'de aldığı bir kararla Gazi Mustafa Kemal'e hediye edildi.¹⁴ Gazi Mustafa Kemal, hediye öncesindeki yedi Konya seyahatinde bu evde kalmıştı.¹⁵

Gazi Mustafa Kemal Antalya'ya ilk kez 6 Mart 1930'da gelmişti.¹⁶ Antalyalılar ziyaret öncesinde kendisine ev hediye etme kararı aldıklarından, Antalya il özel idaresine ait olan bir ev Gazi Mustafa Kemal'e hediye edildi.¹⁷ Gazi Mustafa Kemal Antalya'ya son kez 16 Şubat 1935'de gelmiş ve bu evde kalmıştı.¹⁸

Atatürk 28 Haziran 1935'te İstanbul'a geldiğinde, İstanbul Belediyesi tarafından kendisi için yaptırılmakta olan Florya'daki deniz köşkünü gezmişti. Kısa bir süre sonra tamamlanan deniz köşkü, İstanbul Belediyesince Atatürk'e hediye edildi.¹⁹

1. Trabzon'da Gazi Mustafa Kemal'e Köşk ve Evin Hediye Edilişi

Gazi Mustafa Kemal Trabzon'u ilk kez 15 Eylül 1924'de, ikinci kez ise 27 Kasım 1930'da ziyaret etmişti.²⁰ İkinci ziyaretinden sonra, Trabzon şehir merkezine sekiz kilometre mesafedeki Soğuksu köyünde²¹ bir bahçe içinde yer alan köşk ile ev Gazi Mustafa Kemal'e hediye edildi. Hediye edilen, o dönemde tapuya kayıtlı olmayan bu köşk ile tapuya kayıtlı olan (iki haneli) ev, bir tarla ve bir otlağın tapudaki ilk kaydı Aralık 1913 yılına aittir.²²

¹³ Önder, *Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri*, s. 27.

¹⁴ *A.g.e.*, s. 41.

¹⁵ Mehmet Önder, *Atatürk Konya'da*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s. 4, 5, 10, 11, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 60, 85, 89, 92, 93.

¹⁶ "Gazi Mustafa Kemal Antalya'ya ikinci kez 10 Şubat 1931'de gelmiş, ancak gece kalmadan Silifke'ye geçmişti." Önder, *Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri*, s. 52, 53.

¹⁷ Hüseyin Çimrin, *Atatürk Antalya'da*, Antalya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Antalya, 2014, s. 111.

¹⁸ Önder, *Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri*, s. 52, 53.

¹⁹ *A.g.e.*, s. 59.

²⁰ Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, s. 341, 342.

²¹ *Trabzon Kent İçi Kültür Varlıkları Envanteri*, Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2010, s. 269.

²² *Trabzon Tapu Zabıt Defteri (TTZD)*, Cilt No:106/2, Sayfa No:57, Sayı No:75 (Numaraları: 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337.) "Köşk bu tapu kaydında 'konak' olarak ifade edilmiştir."

Trabzon'da hediye edilen bu köşk, 1890 yılında Konstantin Kabayanidis tarafından yaptırılmıştı.²³ Rum asıllı olan köşkün ilk sahibi, bankerlik ve tüccarlık ile uğraşarak büyük bir zenginlik elde etmişti.²⁴ Köşk taş, tuğla ve ahşap yapı malzemesi kullanılarak, yığma yapım tekniğiyle, konut olarak kullanılmak üzere yapılmış bir binaydı. Bodrum üzerine zemin ve iki kat olarak inşa edilen binanın girişi doğudandır. Cephe ve mekân kurgusu Avrupa mimarisi özelliklerini taşıyan binanın önemli mimari özellikleri mozaik döşemeler, ampir alçı süslemeler, üst katlara çıkan geniş ve süslü ahşap döner merdivenler ile kuzey yönünden bahçeye inen eğrisel merdivenlerdir. Giriş katında yaşam alanları, mutfak ve banyo, üst katlarında yatak odaları bulunmaktadır. Bodrum katında ise hizmet alanları ve hamam yer almaktadır.²⁵

Soğuksu köyündeki, tapuya kayıtlı olmayan bu köşk, ayrıca (iki haneli) ev ile bir tarla ve bir otlak, Maliye tarafından Hazineye müzayede ile 10.000 lira bedelle satıldı. Defterdarlığın 6 Mayıs 1931 tarih ve 158/85, 159/85 numaralı yazısı üzerine, Trabzon Vilayeti İdarei Hususiyesi bu gayrimenkullerin sahibi olarak tapuya kaydedildi.²⁶

Tapu kaydında, 385 arşın olarak gösterilen köşk, birinci katta beş oda, ikinci katta yedi oda, üçüncü katta iki oda ve alt katta bodrum vesaireyi müstemil hane şeklinde tanımlanmıştı. 100 arşın olarak gösterilen iki haneli ev ise, üstünde altı oda ve üç sofa, altında iki oda ve üç mutfak, iki ahır ve samanlık ile müstemilatı saireyi havi (sahip) üç dairesel olarak tanımlanmıştı. Ayrıca, tarla 2 dönüm 2 evlek ve 370 arşın olarak, otlak ise 5 dönüm olarak gösterilmişti.²⁷

Gazi Mustafa Kemal'e hediye öncesinde, bu gayrimenkullerin sahibi veya kullanım şekli ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte tapu kayıtlarından, Konstantin Kabayanidis tarafından yaptırılan bu köşkün ve diğer gayrimenkullerin mülkiyetinin, daha sonra Maliye'ye geçtiği görülmektedir.

Trabzon Vilayeti İdarei Hususiyesinin malı olan ve yukarıda özellikleri sayılan bu gayrimenkullerin büyük bir kısmı, Vilayet Daimi Encümenliğinin

²³ Trabzon Kent İçi Kültür Varlıkları Envanteri, s. 269; Birlik, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı", s. 792.

²⁴ Yahya S. Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, s. 90.

²⁵ Trabzon Kent İçi Kültür Varlıkları Envanteri, s. 269; Birlik, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı", s. 792.

²⁶ **TTZD**, C:106/2, Sf:57, Sy:75

²⁷ **TTZD**, C:106/2, Sayfa No:57, 58, Sayı No:75, 76, 77, 78.

18 Mayıs 1931 tarihli ve 361 numaralı kararıyla, Gazi Mustafa Kemal'e hediye edilmesi kararlaştırıldı. Bu karar gereğince, gayrimenkuller 16 Haziran 1931'de Gazi Mustafa Kemal adına tapuya kaydedildi. Bu tapu kaydında hediye edilen gayrimenkuller şu şekilde gösterilmişti: Soğuksu köyünde 9841,45 metre kare alan üzerinde bir köşk ile bir ev.²⁸

Trabzon Vilayeti İdarei Hususiyesi, sahip olduğu gayrimenkullerin çoğunu Gazi Mustafa Kemal'e hediye ettikten sonra elinde bir miktar otlak kalmıştı. 5 dönüm olan otlaktan, hediye sonrasında elinde kalan 2 dönüm 2 evlek miktarındaki otlak, tekrar Trabzon Vilayeti İdarei Hususiyesi adına 16 Haziran 1931'de tapuya kaydedildi.²⁹

Hediye edilen köşk ve evler hakkında yapılan çalışmada, Gazi Mustafa Kemal'e Trabzon'da bir köşk hediye edildiği bilgisi bulunmaktadır.³⁰ Mahmut Goloğlu'da benzer şekilde, bir köşkün hediye edildiği bilgisini vermiştir.³¹ Ancak, tapu kayıtlarından hareketle, Trabzon'da Gazi Mustafa Kemal'e köşkün yanında bir evin de hediye edildiği anlaşılmaktadır.

Diğer şehirlerde sadece bir köşk veya evin hediye edildiği bilgisinin verildiği çalışmada, bu hediyelerin büyüklükleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.³² Bununla birlikte, Erzurum'da hediye edilen evin 781 metre kare,³³ Samsun'da hediye edilen evin ise 496 metre kare arsaya sahip olduğu³⁴ düşünüldüğünde, Trabzon'da hediye edilen köşk ve evin yaklaşık on dönümlük (9841,45 metre kare) bir bahçeye sahip olması dikkat çekicidir. Dikkat çeken diğer bir konu da, Trabzon'da verilen hediyelerin şehir dışında olmasıdır.

Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta da, Gazi Mustafa Kemal'in bu köşkte ne zaman kaldığı konusudur. Yukarıda değinilmiş olan, hediye edilen köşk ve evler hakkında yapılan çalışmada, Gazi Mustafa Kemal'in ilk iki Trabzon ziyaretinde, kendisine 1931'de hediye edilen bu köşkte kaldığı bilgisi verilmiştir.³⁵

²⁸ "Tapu kaydında bu gayrimenkuller, yukarıda tanımlandığı gibi, bir bahçe içinde birinci katta beş oda, ikinci katta yedi oda, üçüncü katta iki oda ve alt katta bodrum ve saireyi müstemil bir köşk ile yine üstünde altı oda ve üç sofa, altında iki oda ve üç mutfak ve müstemilatı saireyi havi (sahip) bir ev şeklinde tanımlanmıştı." **TTZD**, Cilt No:109/1, Sayfa No:18, Sayı No:49; Birlik, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı", s. 792.

²⁹ **TTZD**, C:109/1, Sf:18, Sayı No:50.

³⁰ Önder, **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**, s. 42, 43.

³¹ Goloğlu, **a.g.e.**, s. 71.

³² Önder, **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**.

³³ Birlik, "Atatürk'ün Erzurum'daki Evi", s. 49.

³⁴ Birlik, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı", s. 794.

³⁵ Önder, **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**, s. 42, 43.

Ancak yapılan araştırmadan, Gazi Mustafa Kemal'in ilk iki ziyaretinde, Trabzon'da kendisine hediye edilen bu köşkte kalmadığı anlaşılmaktadır. 1938'de yayınlanan "*Büyük Tarih Trabzon'da*" isimli eserde, Gazi Mustafa Kemal'in 1924'deki ilk Trabzon ziyaretinde Zeytinlik sokağındaki bir köşkte, 1930'daki ikinci ziyaretinde ise Türk Ocağında misafir edildiği belirtilmiştir.³⁶ Trabzon Valiliği tarafından hazırlanan, Trabzon konulu eserde de aynı bilgiler yer almaktadır.³⁷ 1930 tarihli "Aydın Tarihi" dergisinde de, Gazi Mustafa Kemal'in ikinci ziyaretinde Türk Ocağında kaldığı bilgisi bulunmaktadır.³⁸

2. Atatürk'ün Köşkte Kaldığı İki Gecede Yaşananlar

Atatürk kendisine hediye edilen bu köşkte, sadece 1937'de Trabzon'a yaptığı üçüncü ziyaret sırasında kalmıştır. Atatürk, köşkteki ilk günü olan 10 Haziran 1937'de çeşitli heyetleri kabul etmiş, 11 Haziran'da ise geniş bir katılımı köşkte garden parti düzenlenmişti. Atatürk 12 Haziran'da da Trabzon'dan ayrılmıştı.³⁹

Sadece iki gün kaldığı bu köşkte önemli olaylar yaşanmış, Atatürk de yaşananlardan dolayı mutluluğunu dile getirmiştir. Atatürk ayrıca bu köşkte, çiftliklerini bağışladığını da açıklamıştır. Böylesine özel anların yaşandığı bir yer olması nedeniyle, köşkte yaşananlar aşağıda geniş olarak ele alınmıştır.

Trabzon'a üçüncü kez 10 Haziran 1937'de gelen Atatürk, karşılama töreninin hemen ardından Soğuksu'daki köşküne gitti. Atatürk aynı akşam köşkte, sekiz vilayetin belediye reisi, Cumhuriyet Halk Partisi, halkevi ve ticaret reislerinden oluşan heyetleri kabul etti.⁴⁰

Atatürk 11 Haziran'da, Trabzon'da çeşitli incelemelerde bulunduktan sonra, saat 18.30'da köşkte verilen ve yüzlerce davetlinin katıldığı garden partiye katıldı. Çoruh, Bayburt, Erzurum ve Vakfıkebir'den gelen halk oyunları ekiplerinin oynadığı milli oyunları izledi.⁴¹ Atatürk gece, oyuncuların zindelik ve çabukluklarından dolayı memnuniyetini dile getirmiş, bu ulusal dansların aynı zamanda mükemmel bir spor olduğunu vurgulamıştı.⁴²

³⁶ *Büyük Tarih Trabzon'da*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s. 5, 14.

³⁷ *Trabzon 2006*, Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İstanbul, Tarihsiz, s. 115, 123.

³⁸ *Aydın Tarihi*, Cilt: 23-24, Sayı: 79-81, Hariciye Vekâleti Matbaası, Ankara, 1930, s. 6828.

³⁹ *İnan*, Trabzon Halkevi Mecmuası, Sayı:3, Trabzon, Temmuz 1937, s. 30.

⁴⁰ *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1937, s. 1, 3.

⁴¹ *İnan*, s. 30.

⁴² *Büyük Tarih Trabzon'da*, s. 50.

Atatürk, o gece müzik için düşünülen, İstanbul'dan Trabzon'a konser vermek için gelmiş olan müzik topluluğunu gereksiz buldu ve istemedi. Bu nedenle, müzik yerel sanatçılardan oluşan Necmiati Kulübünün amatör saz topluluğunca karşılandı. Atatürk, amatör sanatçıların yaptığı müziği bazen eleştirirken, bazen de beğenisini dile getirmişti. Gecenin sonunda, müzik topluluğunu beğendiğini, ancak çok da çalışmaları gerektiğini, Trabzon'a tekrar geldiğinde onları dinleyeceğini söylemişti.⁴³

Necmiati Kulübünden bir sanatçı, Atatürk'ün çok düşünceli görüldüğünü, üzgün görüldüğünde ise salonun tam bir sessizliğe bürüldüğünü anlatmıştır. Bununla birlikte, bir süre sonra Atatürk'ün neşelendiğini, tebessüm ve gülüşünün alkışlarla karşılandığını, "*Yaşa Atatürk'üm*" tezahüratlarının yapıldığını da belirtmiştir.⁴⁴

Atatürk yemekte, Doktor Neşet Ömer'e "*Biz Trabzon'da mıyız?*" diye sormuş, etrafındakilerin merakı karşısında da, "*Sofrada hamsi yok!*" demişti. Sofrada gülüşmeler olurken bir telaş da başlamıştı. Hamsinin henüz avlanmadığı o mevsimde, tuzlanmış olanlar da tüketilmişti. Bu sırada mutfakta çalışanlardan birisinin evinde hamsi olduğu öğrenilmiş ve hemen getirilmişti. Hamsi usulüne uygun olarak hazırlanıp sofraya konulduktan sonra Atatürk, "*İste gördünüz ya Neşet Ömer, şimdi Trabzon'dayız*" demişti.⁴⁵

Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer yemekte Atatürk'e, baş müşaviri Yahya Sezai Uzer'i tanıtmıştı. Atatürk, soyadlarının aynı olduğuna dikkat çekerek, Yahya Sezai Uzer'in soyadının "*Uzay*" olması teklifinde bulundu. Bu teklif sonrasında Tahsin Uzer Atatürk'e, Yahya Sezai Uzer'in çok uygulandığını, hatıra olarak saklamak üzere yeni soyadının Atatürk tarafından yazılmasını istediğini söyledi. Atatürk bu isteği uygun bularak, bir kâğıda Yahya Sezai Uzay adını yazıp imzaladı.⁴⁶

Köşkteki bu gecede Atatürk'ün yanında olan ve konuşulanlara tanıklık eden bir kişi, Atatürk'ün "*Beni ihya ettiniz... Ölmezsem en kısa zamanda Trabzon'da aranızda olacağım.*" dediğini aktarmıştır.⁴⁷

Atatürk gece yarısında, duyduğu bu mutluluğu "*Hayatımın anımsayabildiğim en sevinçli dakikalarını yaşıyorum.*" şeklinde açıklamış ve özel kalem müdürünü çağırarak, o geceki duygularını İsmet İnönü'ye, onun aracılığıyla da Meclise duyurmak istediğini söyleyerek not ettirmişti.⁴⁸

⁴³ **Trabzon'dan Atatürk'e**, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Trabzon İl Kutlama Komitesi, Özkan Ofset Matbaacılık, Trabzon, 1981, s. 195-201.

⁴⁴ **A.g.e.**, s. 197.

⁴⁵ **A.g.e.**, s. 194, 195.

⁴⁶ **A.g.e.**, s. 200.

⁴⁷ **A.g.e.**, s. 201.

⁴⁸ Trabzon 2006, s. 127.

Atatürk bu telgrafında, “*Şimdi bu dakikada Trabzon Atatürk Köşkü’nde bulunurken bütün Şark Vilayetleri Türk mümessilleri heyetleri ile beraber geçirmekte olduğumuz samimi hayatın devlet, hükümet ve millet iştirakinin en yüksek enmûzecini (örneği) olduğunu*” yazmıştı.⁴⁹

İsmet İnönü 12 Haziran’da Mecliste, Atatürk’ün kendisine Trabzon’daki köşkten göndermiş olduğu bu telgrafı, içeriğini Meclise sevinç verecek nitelikte gördüğünü belirterek okuttu. İsmet İnönü telgrafın okunması sonrasında yaptığı konuşmada, Atatürk’ün etrafında toplanan bütün Şark Vilayetleri halkının gösterdiği muhabbetin, beraber çalışma istek ve kararının, Trabzon’dan bütün memlekete yayıldığını anlattı. Ayrıca Türk milletinin, Atatürk’ün etrafında tek bir vücut gibi her harekete hazır olmasının ve bunun dünyaya verdiği kanaatin, Türk milletinin başlıca kudretini teşkil ettiğini de söyledi.⁵⁰

Atatürk, İsmet İnönü’ye gönderdiği bu telgrafındaki “*Trabzon Hususi İdaresinin bana kıymetli bir hediyesi olan köşküme geldim.*”⁵¹ ifadesiyle, verilen hediyeyi beğendiğini ve kendisi için önemli olduğunu anlatmak istemiştir. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, 10 Eylül’de İsmet İnönü’ye gönderdiği telgrafta da benzer bir tespitte bulunmuş ve Atatürk’ün köşkten memnun olduğunu bildirmişti.⁵²

Atatürk’ün gönderdiği bu telgrafta, kendi adıyla özdeşleştirerek, köşk için “*Trabzon Atatürk Köşkü*”⁵³ adını kullanması, hediyeyi beğendiğinin diğer bir işaretidir. Şükrü Kaya’nın da benzer bir şekilde, “*Atatürk Köşkü*” adını kullanması,⁵⁴ bu adın daha o dönemde Trabzon’daki köşk için kullanılmaya başlandığını göstermektedir.

Atatürk köşkteki yemekte, Trabzon Belediyesinin köşkü kendisine Haziran ayında hediye ettiğini, ancak altı ay sonra vergisini tam olarak istediğini anlattı. Atatürk, geçmiş vergilerin de kendisinden istenmesinden dolayı, indirim yapılmasını istemişti. Ancak öyle tahakkuk ettiği ve sadece beş lira indirim yapılabileceği kendisine bildirilince, Atatürk, köşkün vergisini tam olarak yatırdığını açıkladı.⁵⁵

⁴⁹ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon Kodu:30.10, Kutu No:2, Dosya No:12, Sıra No:9.

⁵⁰ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:5, Cilt:19, İçtima:2, 12 Haziran 1937, 75’inci İnikat (Toplantı), 1’inci Celse, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1937, s. 275, 276.

⁵¹ **BCA**, FK:30.10, K:2, D:12, S:9.

⁵² **BCA**, Fon Kodu: 30.10, Kutu No:1, Dosya No:3, Sıra No:16.

⁵³ **BCA**, FK:30.10, K:2, D:12, S:9.

⁵⁴ **BCA**, FK:30.10, K:2, D:12, Sıra No:8.

⁵⁵ Trabzon’dan Atatürk’e, s. 191.

11 Haziran akşamı köşkte yukarıda açıklandığı gibi mutlu anlar yaşanırken, Atatürk'ün çiftliklerini bağışladığına ilişkin olarak İsmet İnönü'ye gönderdiği yazısı okundu. Okunma sırasında Atatürk'ün heyecan içinde olduğu, gözlerinin nemlendiği ve duygularını, “*Mal ve mülk bana ağırlık veriyor. Bunları milletime vermekle ferahlık duyuyorum. İnsanın serveti kendi manevi kişiliğinde olmalıdır. Ben büyük milletime daha neler vermek istiyorum.*” sözleriyle açıkladığı aktarılmıştır.⁵⁶

Şükrü Kaya da İsmet İnönü'ye gönderdiği yazıda aynı konuya değinmişti. Şükrü Kaya yazısında, Atatürk'ün, çiftliklerini devlete bağışladığı yazısını Atatürk Köşkü'nde davetlilerin önünde okuttuğunu, “*hareketten ve mukabil tezahürattan çok mütehassıs olduğunu*” açıklamıştı.⁵⁷

Atatürk'ün İsmet İnönü'ye gönderdiği, çiftliklerini bağışladığını bildiren bu yazısının okunması sonrasında, Cumhuriyet Halk Partisinin Akçaabat reisi yaptığı konuşmada, Nutuk'taki “*gençliğe emanet*” kısmını okurken de, Atatürk'ün gözlerinden yaş geldiği tanıklarca ifade edilmiştir.⁵⁸

Atatürk'ün çiftliklerini bağışlama süreci incelendiğinde⁵⁹, bağışın Trabzon'da gerçekleşmekle birlikte, bağışlama kararının Trabzon'da verilmediği anlaşılmaktadır. Çiftliklerin bağışlanmasına ilişkin süreç, Atatürk'ün İstanbul'dan Trabzon'a hareketinden önce başlatılmıştır.

Trabzon seyahatine çıkmak üzere İstanbul'a gelen Atatürk, Hasan Rıza Soyak'a, İsmet İnönü ile konuştuğundan sonra, çiftliklerini bütün tesis ve varlıklarıyla birlikte Hazineye bağışlamaya karar verdiğini söyledi. Atatürk bu görüşmede, kendisi adına İsmet İnönü'ye bir mektubun esaslarını da dikte ettirerek, mektubun İsmet İnönü'ye gösterilip onayı alındıktan sonra, telgrafla kendisine bildirilmesini istedi. Hasan Rıza Soyak, İstanbul'da kendisine verilen direktif doğrultusunda hazırlıklarını tamamladı ve Trabzon'da bulunan Atatürk'e gönderdi.⁶⁰

Atatürk, 11 Haziran saat 16.30'da, Trabzon'daki köşkten Hasan Rıza Soyak'a gönderdiği yazıda, çiftliklerin devri hakkında Başvekâlete yazılan mektubun uygun olduğunu, kendi imzası altında başvekile vermesini, kendisinin aslını imzaladığını bildirdi.⁶¹

⁵⁶ Büyük Tarih Trabzon'da, s. 51

⁵⁷ BCA, FK:30.10, K:2, D:12, S:8.

⁵⁸ Trabzon'dan Atatürk'e, s. 194.

⁵⁹ “Aşağıda değinilen, Atatürk'ün çiftliklerini bağışlaması konusunda detaylı bilgi için bakınız”, Birlik, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı”, s. 757-801.

⁶⁰ Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 2006, s. 652.

⁶¹ BCA, FK:30.10, K:2, D:12, Sıra No:5.

Atatürk 11 Haziran 1937'de Başvekâlete gönderdiği bu yazıyla çiftliklerini bağışlamaya karar verdiğini açıkladı. Çiftliklerin arazisi ile tesisat ve demirbaşlarını özet olarak gösteren listeyi de yazısına ilişik olarak koyan Atatürk, gerekli kanuni işlemin yapılmasını istedi.⁶²

3. Atatürk'ün Vefatı Sonrasında Köşkte Yaşanan Gelişmeler

Atatürk, hastalığının ilerlemesi üzerine sahip olduğu menkul ve gayrimenkullerini bağışlamak için vasiyetini hazırladı.⁶³ Eylül 1938'de Atatürk'ün karnındaki suyun alınmasına karar verilmişti.⁶⁴ Hasan Rıza Soyak Atatürk'ün, karnındaki suyun alınmasını önemli ve tehlikeli bir operasyon olarak gördüğünü, bu nedenle, zaten beş altı yıldır aralarında hazırlanması için konuştuklarını belirttiği vasiyetini yazmaya karar verdiğini anlatmıştır.⁶⁵

Hasan Rıza Soyak'ın verdiği bilgiye göre, Atatürk kendisinden, su alma operasyonu öncesinde, sahip olduklarının listesini yapmasını istemişti. Hasan Rıza Soyak'ın hazırladığı listeyi inceleyen Atatürk, bunları ikiye ayıracağını, hayatta olduğu müddetçe üzerinde kalması lazım gelen para, hisse senetleri, Çankaya'daki köşk ve eşyaların yapılacak vasiyete konulacağını söylemişti. Atatürk, bunların dışında kalanları, yani Çankaya'dan başka yerdeki emlak ve evleri, Ankara'ya döner dönmez mahalli belediyelere veya diğer kurumlara verip, gerekli işlemleri yaptıracağını da açıklamıştı. Atatürk bu düşüncesine uygun olarak kendi el yazısı ile vasiyetini hazırladı.⁶⁶

Atatürk'ün 5 Eylül 1938 tarihinde yazdığı vasiyetnamesi şu şekildeydi: *“Malik olduğum bütün nakit (nakit) ve hisse senetleriyle Çankaya'daki menkul ve gayrimenkul emvalimi (mallarımı), Cumhuriyet Halk Partisine, atideki (aşağıdaki) şartlarla terk ve vasiyet ediyorum.”*⁶⁷

Atatürk sahip olduğu gayrimenkulleri ikiye ayırmış, hayatta olduğu müddetçe üzerinde kalması gerektiğini düşündüklerini vasiyetnamesi ile

⁶² “Yazıda bağışlanan çiftlikler olarak, Ankara'da Orman Çiftliği, Silifke'de Tekir ve Şövalye Çiftlikleri, Tarsus'ta Piloğlu Çiftliği, Dört Yol'da Karabasamak Çiftliği ve portakal bahçesi, Yalova'da Millet ve Baltacı Çiftlikleri belirtilmişti.” **BCA**, FK:30.10, K:2, D:12, S:5.

⁶³ “Aşağıda değinilen, Atatürk'ün vasiyeti konusunda detaylı bilgi için bakınız”, Birlik, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı”, s. 757-801.

⁶⁴ Ruşen Eşref Üneydin, **Atatürk'ün Hastalığı Profesör Dr. Nihad Reşad Belger'le Mülakat**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1959, s. 39.

⁶⁵ Soyak, **a.g.e.**, s. 712, 713.

⁶⁶ **A.g.e.**, s. 714-716.

⁶⁷ “Vasiyetteki şartlar incelendiğinde, kız kardeşine ve manevi çocuklarına yaşamları boyunca aylık bağlanması gibi hususların düzenlendiği görülmektedir.” **Ulus**, 29 Kasım 1938, s. 1.

düzenlemişti. Trabzon'daki köşk ve ev de dâhil olmak üzere, kendisine çeşitli zamanlarda hediye edilmiş olan evlerden oluşan gayrimenkullerini ise Ankara'ya döner dönmez, mahalli belediyelere veya diğer kurumlara bağışlamayı amaçlamıştı.⁶⁸

Afet İnan da Hasan Rıza Soyak gibi, Türk milletinin kendisine hediye ettiği evlerin hepsini, Atatürk'ün son senelerinde, buldukları şehirlere vermeyi öngördüğünü açıklamıştır.⁶⁹ Atatürk'ün, Çankaya dışında kalan emlak ve evlerini belediyelere verme konusunda, vasiyetini düzenlemeden önce bazı uygulamalar yaptığı da görülmektedir.⁷⁰

Atatürk Bursa ziyareti sırasında, Bursa Belediye başkanına 2 Şubat 1938'de gönderdiği yazıyla, Bursa Belediyesinin 1923 yılında kendisine hediye ettiği köşkünü, bütün müstemilatıyla birlikte Bursa Belediyesine hibe ettiğini bildirmiştir.⁷¹

Atatürk, hipodrom ve stadyum civarındaki arsalar ile çarşı içindeki bir otel ve altındaki dükkânları da Ankara Belediyesine hediye etmiş, bunlarla ilgili resmi işlemler 11 Mayıs 1938'de gerçekleştirilmiştir.⁷²

Atatürk Ankara'ya döndüğünde bağışlama niyetinde olmasına rağmen, sağlık durumu İstanbul'da vasiyetini yazdığı 5 Eylül 1938'den sonra ağırlaştı ve Ankara'ya dönemedi. Bu nedenle, içinde Trabzon'daki köşk ve evin de bulunduğu gayrimenkulleri, vefatı sonrasında kız kardeşi Makbule Boysan'a kaldı.⁷³

Soğuksu köyünde 9841,45 metre kare bahçe içindeki köşk ile evin, Atatürk'ün vefatı sonrasında Makbule Boysan'a intikaline ilişkin yasal işlem, Ankara Asliye Hukuk Hâkimliğinin 7 Aralık 1938 tarih ve 938/2509 esas ve 1627 karar sayılı veraset ilamı gereğince gerçekleştirildi. Köşk ile ev Makbule Boysan adına, 31 Temmuz 1939'da tapuya tescil edildi.⁷⁴

Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer, 3 Aralık 1939'daki vefatına⁷⁵ kadar, Atatürk Köşkü ile yakından ilgilenmiştir. Atatürk'ün vefatından

⁶⁸ “Aşağıda değinilen, Atatürk'ün vasiyeti dışında bıraktığı, Trabzon'daki köşkü gibi gayrimenkulleri konusunda detaylı bilgi için bakınız”, Birlik, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı”, s. 757-801.

⁶⁹ Önder, **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**, s. 8, 9.

⁷⁰ Bursa'daki ve Ankara'daki uygulamalar ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: Birlik, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı”, s. 757-801.

⁷¹ **Akşam**, 3 Şubat 1938, s. 1.

⁷² **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 1938, s. 1, 3.

⁷³ Detaylı bilgi için bakınız: Birlik, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı”, s. 757-801.

⁷⁴ **TTZD**, Cilt No:150, Sayfa No:73, Sayı No:186; Birlik, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı”, s. 793.

⁷⁵ **YeniYol**, 6 Aralık 1939, s. 1.

sonra, köşk daha Makbule Boysan üzerine tapuya kaydedilmeden, Tahsin Uzer tarafından köşk ile ilgili girişimde bulunulmuştu. Bu kapsamda, Tahsin Uzer “Atatürk Köşkü” için Paris’ten yemek takımı sipariş etmiş, Paris’e gönderilecek 8.000 frank için 7 Aralık 1938’de Maliye Vekâletine bir yazı göndermişti.⁷⁶

Tahsin Uzer’in zamanında köşkün kapıları halka da açık bulundurulmuştu.⁷⁷ Tahsin Uzer Trabzon’da bulunduğu dönemde, Atatürk Köşkü’nde hemen her hafta toplantılar düzenlemişti. Bu toplantılarda aktüel konuların yanında, öncelikli olan belediye hizmetleri, şehrin güzelleştirilmesi ve halkın rahatı için yapılması gerekenler gibi konular görüşülmüştü.⁷⁸

Köşkün Makbule Boysan’a intikalinden sonra, Üçüncü Umum Müfettişlik tarafından kiralandığı görülmektedir. Köşk, Tahsin Uzer zamanında olduğu gibi, onun vefatından sonra da, yine Üçüncü Umum Müfettişlik tarafından kiralanmıştır. Bu konuya ilişkin olarak, Makbule Boysan 9 Temmuz 1941 tarihli yazısında, o günkü müfettiş ile 600 liralık kirada anlaşmış olduğunu açıklamıştı.⁷⁹

4. Trabzon Belediyesinin, Atatürk’ün Hatırasını Yaşatmak Amacıyla Köşkü İstimlâk Etmesi

Trabzon’daki köşk ile ev Makbule Boysan’a kaldıktan sonra, Cumhuriyet Halk Partisi Giresun müfettişi Ağustos 1939’da Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda, Mustafa Mecdi’nin (Boysan)⁸⁰ Trabzon’a gelerek “*Ebedi şef Atatürk*”ten kalan Soğuksu’daki köşkü satmak için girişimde bulunduğunu bildirdi.

Müfettiş konuyu Trabzon valisi ile de görüşmüştü. Vali kendisine, “*Bu köşkün merciinden (Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinden) direktif almak suretiyle Belediye veyahut Vilayet namına istimlâk yolu*” üzerinde durulması gerektiğini, özel şahıslar eline geçmesine “*emir alıncaya kadar*” parti vilayet idare reisi ile birlikte engel olacağını söylemişti. Müfettiş yazısında, bu görüşmeyi de Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine aktarmıştı.⁸¹

Cumhuriyet Halk Partisi Giresun müfettişinin bu yazısından sonra, köşkün geleceği Trabzon Belediyesi tarafından ele alındı. Trabzon Belediye

⁷⁶ BCA, Fon Kodu:30.10, Kutu No:1, Dosya No:7, Sıra No:12.

⁷⁷ **Yeniyol**, 23 Mart 1940, s. 1.

⁷⁸ Trabzon’dan Atatürk’e, s. 210.

⁷⁹ BCA, Fon Kodu:490.01, Kutu No:1598, Dosya No:523, Sıra No:3, Sayfa No:86, 87.

⁸⁰ “Makbule Boysan’ın kocası”

⁸¹ BCA, Fon Kodu:490.01, Kutu No:1430, Dosya No:728, Sıra No:2.

Meclisinin 21 Mart 1940 tarihli olağanüstü toplantısında, “*Ebedi Şef Atatürk’ün aziz hatırasını yaşatmak üzere*”, Belediye Kanunu’nun 15’inci maddesinin 59’uncu fıkrasının verdiği yetkiyle, Atatürk Köşkü’nün, “*Halk Müzesi*” haline getirilmesi kararı alındı.⁸²

Yerel “*Yeniyol*” gazetesi bu gelişmeye geniş bir yer ayırarak okuyucularına duyurmuştu. Gazetenin haberinde, Belediye Meclisinin belediye başkanının başkanlığında 21 Mart 1940’da olağanüstü toplanarak, başkanın teklifiyle, Makbule Boysan’a intikal etmiş olan Soğuksu’daki Atatürk Köşkü’nün Belediye tarafından istimlak edilmesi konusunun görüşüldüğü ve “*İnkılâp Müzesi*” olmak üzere istimlak edilmesine ittifakla karar verildiği bilgisi verilmişti. İstimlak bedeli yapılacak bir borçlanma ile karşılanacaktı.⁸³

Alınan istimlak kararı doğrultusunda çalışmalar kısa bir süre sonra başlatıldı. Makbule Boysan’a ait olan Atatürk Köşkü’nün ve bahçesinin düzenlenen haritası ve tapu kaydı, Trabzon Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü’nün 3 Nisan 1940 tarih ve 162 numaralı tezkeresiyle Trabzon Belediye Encümenliğine gönderildi.

Trabzon Belediye Encümenliğinin 5 Nisan 1940’daki toplantısında, Atatürk Köşkü’nün “*Halk Müzesi*” olarak kullanılması, bahçesinin ise “*mesire yeri*” olarak halkın istirahat ve kullanımına açılması amacıyla, 8710 sayılı Belediye İstimlak Kanunu’nun 1’inci maddesi gereğince, söz konusu gayrimenkullerin⁸⁴ Belediye adına istimlak edilmesine karar verildi.⁸⁵

Trabzon Belediye Meclisinin 21 Mart 1940 tarihli olağanüstü toplantısında, Atatürk Köşkü’nün, “*Halk Müzesi*” haline getirilmesi kararı alınmıştı. Benzer bir şekilde, Trabzon Belediye Encümenliğinin 5 Nisan 1940’daki toplantısında da, Atatürk Köşkü’nün “*Halk Müzesi*” olarak istimlak edilmesi kararlaştırıldı. Bununla birlikte, Trabzon Belediye Encümenliğinin, Atatürk Köşkü’nün bahçesi için farklı bir tasarrufta bulunduğu, yaklaşık on dönüm büyüklüğündeki bahçenin, halkın kullanımı amacıyla “*mesire yeri*” olarak istimlak edilmesine karar verdiği de görülmektedir.

Trabzon valisinin, köşkü istimlak etmek yönündeki teklifine Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinden nasıl bir “*direktif*” geldiğine

⁸² **Trabzon Belediye Encümenliği Karar Mazbatası**, 5 Nisan 1940, Karar No:300.

⁸³ **Yeniyol**, 23 Mart 1940, s. 1.

⁸⁴ “Yazıda bu gayrimenkullerin, Makbule Boysan adına 31 Temmuz 1939’da tapuya tescil edilen köşk ile evin tapu bilgileri olan, Cilt No:150, Sayfa No:73, Sayı No:186 olduğu belirtilmişti.”

⁸⁵ Trabzon Belediye Encümenliği Karar Mazbatası.

ilişkin bir belge bulunmamaktadır. Ancak teklifte olduğu gibi, Trabzon Belediye Encümenliğinin istimlâk kararı almasından, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin bu teklifi uygun gördüğü sonucuna varmak mümkündür.

Trabzon Belediye Encümenliğinin 5 Nisan 1940 tarihli kararı sonrasında istimlâk için gerekli çalışmalar başlatıldı. Belediyeden seçilen heyet tarafından Atatürk Köşkü'ne 5.500 lira kıymet takdir edildi ve bu karar 7 Ekim 1940'da Makbule Boysan'a bildirildi. Makbule Boysan ise 5.500 liralık bedele 19 Ekim 1940'da avukatı aracılığıyla itirazda bulundu. Uzlaşma sağlanamayınca konu mahkemeye intikal etti.

Trabzon Asliye Hukuk Mahkemesince seçilen bilirkişiler, Köşk'ün 10.000 lira değerinde olduğunu 18 Temmuz 1942'de tespit etti. Her iki tarafın avukatı, bilirkişilerin belirlediği bu miktara bir itirazda bulunmadı. Bu gelişme sonrasında Trabzon Asliye Hukuk Mahkemesi, Makbule Boysan adına kayıtlı köşkün ve evin, Trabzon Belediyesinin 10.000 lirayı Makbule Boysan adına Ziraat Bankasına yatırdığı takdirde, Makbule Boysan üzerindeki tapunun iptaline ve Trabzon Belediyesi adına tesciline, 6 Ağustos 1942 tarihinde karar verdi.⁸⁶

Trabzon İcra Memurluğundan Tapu Sicil Muhafızlığına 6 Nisan 1943'te gönderilen tezkereyle, Makbule Boysan adına 10.000 liranın 30 Mart 1943 tarih ve 673 numaralı makbuzla Ziraat Bankasına yatırıldığı belirtilerek, Soğuksu köyündeki köşkün ve evin tapusunun Trabzon Belediyesi adına tescil edilmesi ve tapunun düzenlenmesi istendi.⁸⁷

Trabzon İcra Memurluğunun bu tezkeresi üzerine, Soğuksu köyündeki 9841,45 metre kare alan üzerinde bulunan köşk ile ev Makbule Boysan adına kayıtlı iken, Trabzon Asliye Hukuk Mahkemesinin 6 Ağustos 1942 tarihli ve 476/284 numaralı kararı gereğince, 17 Nisan 1943 tarih ve 642 numaralı yevmiye kaydı ile Trabzon Belediyesi Tüzel Kişiliği adına tapuya tescil edildi.⁸⁸

5. Trabzon Belediyesinin Köşkü Müze Haline Getirmesi

Köşkün Trabzon Belediyesi adına tapuya kaydedilmesinden iki gün sonra, Trabzon Belediye Meclisinin 19 Nisan 1943 tarihli toplantısında,

⁸⁶ **Trabzon Asliye Hukuk Hâkimliği**, Dosya No:476, Karar No:284.

⁸⁷ Trabzon İcra Memurluğunun, 6 Nisan 1943 tarih ve Dosya No:943/110 sayılı yazısı.

⁸⁸ "Tapu kaydında köşk, birinci katta beş oda, ikinci katta yedi oda, üçüncü katta iki oda ve alt katta bodrum vesaireyi müştemil; ev ise üstünde altı oda ve üç sofa, altında iki oda ve üç mutfak ve müştemilatı saireyi havi olarak tanımlanmıştı." **TTZD**, Cilt No:180, Sayfa No:1, Sayı No:49.

Atatürk Köşkü'nün istimlâk amacına uygun olarak "*Halk Müzesi*" haline getirilerek halka açılması konusu ele alındı. Bu amaçla hazırlanmış olan, Belediye Başkanlığının 15 Nisan 1943 tarih ve 175 sayılı tezkeresi ile talimnamesi okundu. Bu talimname, yalnızca bir maddesi çıkartılarak kabul edildi.

Trabzon Belediye Meclisince kabul edilen "*Soğuksu'da Tesis Edilen Halk Müzesi Talimnamesi*"nde, Belediye Kanununun 15'inci maddesinin 59'ncü fıkrasınca Belediye namına istimlâk edilen Atatürk Köşkü'nün, talimnamede yazan esaslar çerçevesinde halkın kullanımına açıldığı yazılmıştı.

Halk Müzesi Talimnamesi iki bölümden oluşmaktaydı. Talimnamenin ilk üç maddesi "*bahçe*" ile ilgili düzenlemelere ayrılmıştı: 1'inci maddesiyle, köşkün bahçesinin yaz ve kış mevsiminde her gün halka açık bulundurulacağı; 2'nci maddesiyle, halkın kullanımı için bahçeye yeterli bankın konulacağı; 3'ncü maddesiyle, Belediye tarafından düzenlenecek olan bahçede daimi bir bekçinin istihdam edileceği, düzenlemeye, süslere ve çiçeklere ziyaretçiler tarafından dokunulmayacağı, mevcut güzelliği ile korunmasına dikkat edileceği belirtilmişti.

Halk Müzesi Talimnamesinin diğer maddeleri ise "*Müze Kısmı*" başlığı altında toplanmıştı. Talimnamenin 4'ncü maddesiyle, "*Ebedi Şef Atatürk*"ün hatıralarını yaşatan binanın birinci katında tesis edilen müzenin, sadece yaz aylarında cumartesi ve pazar günleri halka açık bulundurulacağı, ayrıca milli bayram ve umumi tatil günlerinde de, "*milli tezahürata vesile olmak*" amacıyla öğrencilere ve diğer ziyaretçilere açılacağı açıklanmıştı. 5'inci maddesiyle, ziyaretçilerin müzeyi gezileri sırasında, bir memurun rehberlik görevi yaparak ziyaretçileri bilgilendireceği; 6'ncı maddesiyle, izdihama neden olmamak için ziyaretçilerin azami on beşer kişilik gruplar halinde binaya alınacakları; 7'nci maddesiyle, ziyaret sırasında ziyaretçilerin sigara içmelerinin, kanepeler ve koltuklara oturup değerlendirmelerde bulunmalarının yasak olduğu, her ziyaretçinin müzeyi gezerken ayakta açıklama alacağı ve gereğinden fazla müzede kalmayacağı yazılmıştı.

Talimnamenin 8'inci maddesiyle, müzede bir hatıra defterinin bulundurulacağı ve isteyen ziyaretçilerin duygularını deftere yazabileceği; 9'uncü maddesiyle, müze talimnamesinin büyük harflerle yazılı olarak asılacağı, talimnameye uymayanlara açıklamada bulunulmayarak, haklarında Belediye'ye ilişkin Ceza Kanunu hükümleri kapsamında işlem yapılacağı açıklanmıştı.⁸⁹

Trabzon Belediye Meclisinin 19 Nisan 1943 tarihli toplantısında, Atatürk Köşkü için kabul edilen "*Soğuksu'da Tesis Edilen Halk Müzesi*

⁸⁹ Trabzon Belediye Meclisi Zabıtnamesi, İçtima Devresi:1, İçtima Tarihi:19 Nisan 1943, 11'nci İnikat (Toplantı), Sayfa:1, 4-6.

Talimnamesi” incelendiğinde, Trabzon Belediye Encümenliğinin 5 Nisan 1940’daki toplantısında alınan istimplâk kararı doğrultusunda hazırlandığı, bahçenin ve köşkün ayrı ayrı ele alındığı anlaşılmaktadır.

“Soğuksu’da Tesis Edilen Halk Müzesi Talimnamesi”nin ilk üç maddesiyle düzenlenen, yaklaşık on dönüm büyüklüğündeki “bahçenin”, her gün halka açık bulundurulması kararı alınmışken; “Müze Kısmı” başlığı altındaki altı maddeyle düzenlenen Atatürk Köşkü’nün, sadece yaz aylarında cumartesi ve pazar günleri ile milli bayram ve genel tatil günlerinde açık bulundurulması kararının alındığı görülmektedir.

19 Nisan 1943 tarihli talimnameden sonra, Atatürk Köşk’ü “Halk Müzesi” olarak, bahçesi de “mesire yeri” olarak hizmet vermeye başlamakla birlikte, 1973 yılında, Atatürk Köşkü (müze) ve ev yaklaşık iki dönümlük bir bahçe ile sınırlandırılmış, geri kalan yaklaşık sekiz dönümlük bahçe ise Atatürk Köşkü’nden ayrılmıştır.

17 Nisan 1943’te Trabzon Belediyesi tüzel kişiliği adına tapuya tescil edilen 9841,45 metre karelik bahçe içindeki köşk ile ev, 13 Eylül 1973’te bu kez 1.998 metre kare olarak, “Bahçeli köşk ve kâgir ev” şeklinde tapulama tutanağına kayıt edilmiştir. Tapulama Kanunu gereğince, 10 Haziran 1974’de askıya çıkartıldıktan sonra 30 gün içinde herhangi bir itirazda bulunulmadığından, “Bahçeli köşk ve ev” 11 Temmuz 1974’de Trabzon Belediyesi tüzel kişiliği adına tekrar tapuya kaydedilmiştir.⁹⁰ Yaklaşık sekiz dönümlük bahçesi ayrılmakla birlikte, Atatürk Köşkü bu tarihten sonra da müze olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

Sonuç

Trabzon İdarei Hususiyesi tarafından 6 Mayıs 1931’de satın alınması, 18 Mayıs’ta, yani 12 gün sonra, Vilayet Daimi Encümenliği tarafından hediye edilmesine karar verilmesi, köşkün ve evin Gazi Mustafa Kemal’e hediye edilmek amacıyla satın alındığı sonucunu doğurmaktadır.

Atatürk’ün köşk için, “kıymetli bir hediye” nitelemesi yapması ve kendi adıyla özdeşleştirerek, “Trabzon Atatürk Köşkü” adını kullanması, Trabzon’da kendisine verilen hediyeyi beğenmiş olduğunun açık bir göstergesidir.

Köşkte sadece iki gün kalmasına rağmen, bu kısa süre içinde önemli anlar yaşanmıştır. 11 Haziran 1937’de: köşkte çiftliklerini bağışladığını açıklaması; köşkte yaşananları, anımsayabildiği “en sevinçli dakikalar” olarak nitelemesi; bu sevinç, “devlet, hükümet ve millet iştirakinin en yüksek

⁹⁰ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Tapulama Tutanağı, Trabzon İli, Merkez İlçesi, Soğuksu Köyü, Köşk Mevkii, Parsel No: 306, Pafta No:8.

örneği” olarak göstermesi ve bunu Meclise duyurması için İsmet İnönü’ye yazması, köşkün Atatürk’ün hayatında önemli bir yeri olduğunu anlatmaktadır.

Atatürk köşkte çiftliklerini bağışladığını açıklamakla birlikte, bu kararı, yaşadığı mutlu anların etkisiyle bir anda vermiş değildir. Atatürk, Trabzon seyahatine çıkmadan önce çiftliklerini bağışlamaya karar vermiş ve gerekli hazırlıkları başlatmıştır. Hazırlıklar Atatürk Trabzon’da iken tamamlandığından, bağışın açıklanması köşkte gerçekleşmiştir.

Trabzon Belediyesi 21 Mart 1940’da, “*Atatürk’ün aziz hatırasını yaşatmak üzere*” Atatürk Köşkü’nü müze haline getirme kararı almakla birlikte, gerekli istimplâk bedelini borçlanarak karşılayacak olması, Trabzon Belediyesinin ekonomik durumunun iyi olmamasına rağmen istimplâk kararı aldığını göstermektedir. Benzer bir şekilde, Mahkemenin istimplâk bedeli olarak belirlediği 10.000 lirayı, Mahkeme kararından ancak sekiz ay sonra ödemesi, Trabzon Belediyesinin işi geciktirmesinden değil, ekonomik durumunun iyi olmamasından kaynaklanmıştır.

Sekiz aylık bu gecikmeye rağmen, köşkün ve evin Trabzon Belediyesi adına tapulanmasından önce “*Halk Müzesi*” için talimname hazırlaması, tapulama işleminden iki gün sonra, bu talimnamenin Belediye Meclisinde kabul edilmesi, Trabzon Belediyesinin, “*Halk Müzesi*”ni bir an önce faaliyete geçirmek gayreti içinde olduğunu açıklamaktadır.

Bununla birlikte, Trabzon Belediye Encümenliği 5 Nisan 1940’da, Atatürk Köşkü’nün “*Halk Müzesi*” olarak, bahçesinin ise halk için “*mesire yeri*” olarak kullanılması amacıyla istimplâk edilmesine karar vererek, 16 Haziran 1931’de Gazi Mustafa Kemal’e hediye edilmiş olan gayrimenkulü fiili olarak ikiye bölmeyi öngörmüştür.

Gayrimenkullerin ikiye bölünmesi düşüncesi, Trabzon Belediye Meclisince 19 Nisan 1943’de kabul edilen, “*Soğuksu’da Tesis Edilen Halk Müzesi Talimnamesi*”yle, istimplâk sonrasında fiili olarak uygulamaya konulmuştur. Bu fiili durum, 11 Temmuz 1974’de resmi hale getirilerek, yaklaşık sekiz dönüm büyüklüğündeki “*mesire yeri*” Atatürk Köşkü’nden ayrılmış, geriye kalan yaklaşık iki dönümlük bahçeyle sınırlandırılan Atatürk Köşkü ile ev, Trabzon Belediyesi tüzel kişiliği adına tekrar tapuya kaydedilmiştir. Bununla birlikte, Atatürk Köşkü’nün müze vasfı, başlangıçtaki amaca uygun olarak aynen korunmuştur.

KAYNAKÇA**Arşivler*****Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi***

Fon Kodu: 30.10, Kutu No:1, Dosya No:3, Sıra No:16.

Fon Kodu: 30.10, Kutu No:1, Dosya No:7, Sıra No:12.

Fon Kodu: 30.10, Kutu No:2, Dosya No:12, Sıra No:5.

Fon Kodu: 30.10, Kutu No:2, Dosya No:12, Sıra No:8.

Fon Kodu: 30.10, Kutu No:2, Dosya No:12, Sıra No:9.

Fon Kodu: 490.01, Kutu No:1430, Dosya No:728, Sıra No:2.

Fon Kodu: 490.01, Kutu No:1598, Dosya No:523, Sıra No:3, Sayfa No:86, 87

Trabzon Asliye Hukuk Hâkimliği Dosyası (Dosya No:476, Karar No:284).

Trabzon Belediye Encümenliği Karar Mazbatası (5 Nisan 1940, Karar No: 300).

Trabzon Belediye Meclisi Zabıtnamesi (İçtima Devresi:1, İçtima Tarihi:19 Nisan 1943).

Trabzon İcra Memurluğunun Yazısı (6 Nisan 1943, Dosya No:943/110).

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Tapulama Tutanağı (Trabzon İli, Merkez İlçesi, Soğuksu Köyü, Köşk Mevkii, Parsel No: 306, Pafta No:8).

Trabzon Tapu Zabıt Defterleri (Cilt No:106/2, 109/1, 150, 180).

Resmi Yayınlar

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (Devre: 5, Cilt: 19, İçtima: 2).

Kitaplar

Büyük Tarih Trabzon'da, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938.

Çimrin, Hüseyin, **Atatürk Antalya'da**, Antalya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Antalya, 2014.

Goloğlu, Mahmut, **Atatürk ve Trabzon**, T.C. Trabzon İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Yayınları, Trabzon, 1981.

Kansız, İsmail, M. Volkan Canalıoğlu, Veysel Usta (Yay. Kurulu), **1930-1940 Yılları Vilayet Belgelerine Göre Trabzon**, Künyesiz, Tarihsiz.

Kop, Kadri Kemal, **Atatürk Diyarbakır'da**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938.

Önder, Mehmet, **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1988.

- _____, **Atatürk Konya'da**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989.
- _____, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975.
- Soyak, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 2006.
- Tezel, Yahya S., **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.
- Trabzon'dan Atatürk'e**, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Trabzon İl Kutlama Komitesi, Özkan Ofset Matbaacılık, Trabzon, 1981.
- Trabzon Kent İçi Kültür Varlıkları Envanteri**, Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2010.
- Trabzon 2006**, Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İstanbul, Tarihsiz.
- Usta, Veysel (Haz.), **Atatürk ve Trabzon (Fotoğraflar-Belgeler-Demeçler)**, Serander Yayınları, Trabzon, 1999.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, **Atatürk'ün Hastalığı Profesör Dr. Nihad Reşad Belger'le Mülakat**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1959.

Makaleler

- Birlik, Gültekin Kamil, "Atatürk'ün Erzurum'daki Evi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt. XXIX, Sayı: 86 (2013), s. 29-50.
- _____, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı", **Bellekten**, Cilt. LXXVIII, Sayı: 282 (2014), s. 757-801.

Sürelî Yayınlar

a. Dergiler

Ayın Tarihi (Cilt:23-24, Sayı: 79-81, Ankara, 1930).

İnan (Trabzon Halkevi Mecmuası, Sayı:3, Trabzon, Temmuz 1937).

b. Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Ulus

Yeniyol

